

Impressies van rijk vogelleven op voormalige vuilstortplaats

Jan H. Beijer

Algemeen

Allereerst een beschrijving van dit goedbeschouwd onmogelijke 'natuur'-gebied aan de oostkant van Amsterdam.

De oppervlakte bedraagt ongeveer 100 ha. De lengte meet ruim twee kilometer en de breedte varieert tussen de 300 en 700 meter. De lengteas loopt van noordwest naar zuidoost.

In het noordwesten wordt het gebied begrensd door het Nieuwe Diep met zijn talrijke jachthavens, over dit water ligt tevens de brug van de ringweg om Amsterdam. Aan de noordoostelijke zijde vormt het gebied de oever van het IJmeer. In het zuidoosten grenst het aan het voormalige riviertje de Diem, waarlangs aan de overzijde de elektriciteitscentrale UNA is gevestigd. Vanaf deze centrale lopen drie hoogspanningsleidingen over het grootste gedeelte van de voormalige stortplaats. Aan de zuidwestelijke zijde ten slotte ligt het Amsterdam-Rijnkanaal, waarlangs aan de andere oever de recente hoogbouw van Diemen-Noord verrijst.

Vanaf de noordwestelijke ingang loopt over de gehele lengte van het terrein een weg. Deze ligt op de voormalige zeedijk en bestaat uit oud asfalt, tegen het einde overgaand in een karrespoor.

Het overgrote deel van de bodem ten noordoosten van de weg bestaat uit gestort vuil, afgedekt met puin en sintels van de vuilverbranding. Daarnaast is elders op verscheidene plaatsen de grond zwaar verontreinigd met chemisch afval, wat bij zonnig weer op windstille plaatsen ook duidelijk is te ruiken. Delen van de aangrenzende IJmeerbodem zijn eveneens verontreinigd. Incidenteel werden saneringswerkzaamheden uitgevoerd, maar of dit enig effect heeft gesorteerd, valt te betwijfelen.

Biotoop

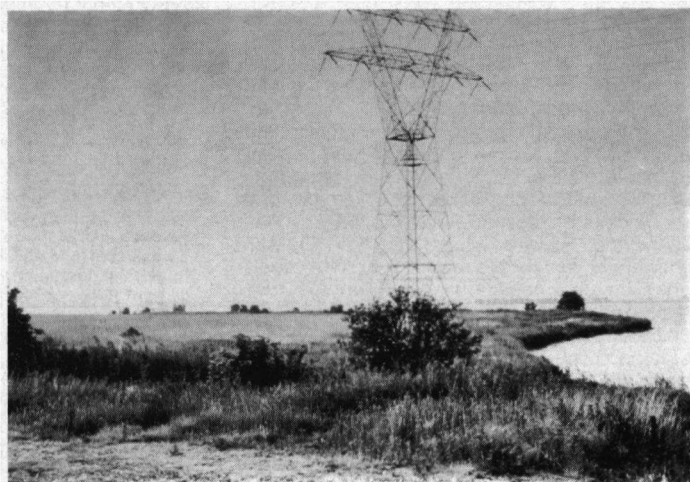
Deze is wat moeilijk te beschrijven, daar het een steeds wisselende mengeling is van poelen, moerassen, rietlanden, bosschages, dijkgedeelten en stortvlakten. Tevens is er nog een vrijwel onbegroeide gesaneerde vlakte. De bodem ver-

toont enig reliëf, het hoogteverschil bedraagt op enkele plaatsen maximaal vijf meter.

De grootste stortvlakte loopt vanaf de voormalige dijk glooiend op naar het IJmeer en eindigt daar als een soort klif. De vlakte is dicht begroeid met Wilgenroosje, Zandkool, Teunisbloem, Boerenwormkruid, allerlei distelsoorten en andere kruiden. In de bloeitijd toont deze vlakte dan ook een bonte kleurenpracht, waar naar mijn mening de Keukenhof niet aan kan tippen.

Veelal verspreid en soms in bosjes staan Vlier, Berk en andere soorten houtachtige gewassen. De talrijke braamstruiken zijn vaak twee à drie meter hoog en de takken vingerdik. Hier en daar steken ook gekweekte tuinplanten de kop op, die zijn meegevoerd tussen het afval.

Tegenover de stortvlakte bevindt zich op een smalle strook, 70 bij 1200 meter, een opgaand wilgenbos van voornamelijk Schietwilg. De onderbegroeiing bestaat uit onder andere Vlier en Brandnetel, aan de randen aangevuld met Katwilg en Braam. Kortom een wirwar van degelijk Hollands ondoordringbaar struweel.

Diemerzeedijk, 1993.
Naar een dia van Fred Nordheim.

Op de droge plaatsen door het gehele gebied komt talrijk de Wilde Kaardebol voor, zelfs in de scheuren van de asfaltweg. Deze is waarschijnlijk ook door de vuilstort hier terechtgekomen, daar ik de soort tot in de verre omgeving nooit in het wild heb aangetroffen.

De begroeiing van de moerassen en poelen spreekt voor zich en doet sterk denken aan de randen van de Oostvaardersplassen, hoewel de hoogspanningsmasten er wel erg massaal uit oprijzen.

Activiteiten van de mens

Het gebied is niet vrij toegankelijk en aan de ingang afgesloten met een hek, dat is versierd met borden waarop teksten staan als 'verboden toegang', 'verontreinigde grond' en 'op dit terrein wordt gejaagd'. Sic, wie heeft er trek in een dioxineboutje?

Naast de ingang ligt de schietbaan van Olympisch kleiduivenschietster Henny Dompeling.

Het gebied wordt zo nu en dan, via een sluipaadje om het hek, betreden door passanten op de fiets of te voet. Via de voormalige zeedijk en een weg over het UNA-terrein kan men namelijk bij 'weiland-supermarkt' MAXIS de Muiderstraatweg bereiken.

Vogelaars en andere natuurvorsers, onder andere Martin Melchers van het onlangs opgerichte Bureau Stadsecologie Amsterdam en auteur van 'Haringen in Het IJ', brengen regelmatig een bezoek aan deze ambivalente oase. Ook loop je er nog wel eens Fred Nordheim, de fotograaf van Artis tegen het lijf. Echter jagers heb ik er nog niet gezien, hoewel er ooit eens een kogel over mijn hoofd floot.

Behalve de al genoemde saneringswerkzaamheden door enkele grondwerkers met wat zwaar materieel, wordt het gebied tot nog toe door de overheid met rust gelaten. Maar het eventueel bouwen van de wijk Nieuw-Oost zou helaas wel eens verstrekkende gevolgen voor dit verwilderde gebied kunnen hebben.

Vogelbevolking

Deze is kwalitatief en kwantitatief groot. Volgens Sovon (1987): 'Atlas van de Nederlandse Vogels' staat blok 25-46 (Diemen) met 230 soorten in de top 25 van de vrijwel alle 1767 onderzochte Sovonblokken welke het Nederlands grondgebied telt. Het in dit artikel beschreven gebied ligt voor meer dan de helft binnen dit blok.

Van de watervogels broeden hier onder andere Fuut, Bergeend, Kraakeend en Slobeend. 's Winters worden op het IJmeer ook Kuifduikers, grote aantallen zwem- en duikenden, en de drie zaagbeksoorten gezien. Vrijwel altijd zijn Aalscholvers en Blauwe Reigers aanwezig. De Aalscholvers en in mindere mate ook andere vogels gebruiken de hoogspanningsmasten als rustplaats, zodat deze nog ergens goed voor zijn.

Van de stoot/roefvogels zijn de Bruine Kiekendief ('s zomers), de Blauwe Kiekendief ('s winters), Havik, Sperwer, Buizerd en Torenvalk actief. Soms zeilt er een Boomvalk over. Dit zinnetje was nog maar nauwelijks aan het papier toevertrouwd of ik zie op 24 juli een paartje copuleren in de nok van een, in het IJmeer staande,

hoogspanningsmast. Op de bovenste dwarsligger bevonden zich weliswaar wat takjes, maar vier dagen later lummelden beide vogels nog steeds in de mast rond, zonder zich met serieuze zaken bezig te houden. Daar de soort ruim de tijd neemt om tot broeden over te gaan, zal dit moeten worden afgewacht. Maar zelfs een broedpoging boven het water van het IJmeer kan zo in het 'Guinness' Book of Records'.

De Bruine Kiekendief broedde in een rietveld op circa 350 meter van de schietbaan. Het leverde dit jaar twee uitgevlogen jongen op. Het broeden van de Havik wordt in een apart hoofdstuk van dit artikel beschreven.

De Waterral is regelmatig te horen, maar broeden is moeilijk vast te stellen.

De Grote Bonte Specht verblijft hier meestal, een bewoonde nestholte is me echter nog niet opgevallen.

Naast de 'gewone' stand- en broedvogelsoorten onder de zangvogels, zoals Winterkoning, Heggemus, Roodborst, Merel, Zanglijster, Pimpelmees, Koolmees, Vink, Groenling, Putter, Kneu en Rietgors, worden in het voorjaar vooral de oren van je hoofd gezongen door de talrijke aanwezige Nachtegalen, Rietzangers, Bosrietzangers, Kleine Karekieten, Grasmussen, Tuinfluiters, Zwartkoppen, Tijtjaffen en Fitissen.

In mindere mate geven ook de Snor, Spotvogel, Braamsluiper en Matkop blijk van hun aanwezigheid. Alle genoemde soorten broeden hier, evenals nog enige andere zangvogelsoorten.

In het voorjaar is soms de Blauwborst aanwezig, er zijn echter geen aanwijzingen dat hij hier broedt. Het Baardmannetje is een geval apart. Deze is vrijwel het gehele jaar present, maar in de broedtijd zie of hoor je hem niet. Opeens zwerven ze weer rond, waaronder ook jonge vogels. Dan vraag je je af: Gaan jullie even in de Oostvaardersplassen broeden en keren jullie dan weer terug, of doen jullie het toch hier?

Het afgelopen broedseizoen waren er minimaal drie broedgevallen van de Buidelmees, hierover in het vervolg van dit artikel ook meer.

De grote stortvlakte met zijn braamstruiken, verspreidstaande boompjes en bosschages voldoet zeker als biotoop aan de eisen van de Grauwe Klauwier, maar voorkomen doet hij hier niet. Mogelijk is deze plek door de soort nog niet ontdekt, hoewel het gebied deel uitmaakt van de trekbaan langs de IJsselmeerkust. Een andere mogelijkheid is, dat het er ontbreekt aan geschikte prooidieren.

Enkele aardige waarnemingen:

- 19 april 1989 een groepje van ten minste tien foeragerende Belfijsters op de stortplaats.
- 24 juni 1991 een onvolledig zingende Grote Karekiet in een rietkraag van de grootste plas.
- 16 april 1992 een zeer vroege waarneming van twee foeragerende Gierzwaluwen. De temperatuur bedroeg 7°C bij een noordwestenwind van 6 à 7 Beaufort.
- 16 december 1992 werden circa 250 overtrekkende Brandganzen uit koers gebracht door een op gelijke hoogte dalend verkeersvliegtuig. De ganzen bleven enige tijd luid roepend rondcirkelen.
- 21 januari 1993 een solitaire Wilde Zwaan in de grootste plas.

Broedgevallen Buidelmees

De broedplaats bevindt zich langs een met onder andere verschillende soorten wilg begroeid zanddijkje, waaraan twee hoogspanningsmasten zijn geplaatst. Dit dijkje loopt door een met rietkragen en -velden omzoomde plas van circa 3,5 ha. Dit is tevens de grootste plas in het gebied. In 1992 hingen er twee nesten in Schietwilgen, zeventig meter uit elkaar gelegen. Eén nest leverde een geslaagd broedgeval op, van het andere is mij niets bekend. Op 9 september van dat jaar waren de nesten verdwenen.

Vorig jaar (1993) werden op de zelfde plaats, nota bene in de zelfde bomen, weer twee nesten gebouwd (nest 1 en nest 2). Op zo'n 300 meter was

Op verscheidene plaatsen is de grond zwaar verontreinigd met chemisch afval.
Naar een dia van Fred Nordheim.

in een ander rietveld nog een nest (nest 3, door mij niet gelokaliseerd).

Zoals bekend bestaat het nest van de Buidelmees uit een kokosnootvormige, van zaadpluizen gemaakte buidel. Deze wordt door het mannetje aan het einde van een afhangende twijg in een (Schiet)-wilg gebouwd. In het beginstadium van de bouw is het een soort hangmatje, dat aan de uiteinden met omwindsels aan de twijg bevestigd is. Vervolgens wordt het hangmatje van onderen af dichtgeweven tot er aan de bovenkant een gat rest, waaraan de tuitvormige ingang wordt bevestigd. Door de wand van het nest lopen nog enige uitlopers van de twijg, wat de constructie steviger maakt. Dit is ook wel nodig, want bij een stevige wind heb ik zo'n nest flinke slingers van wel anderhalve meter zien maken. Als Buidelmees moet je dan wel over zeebenen beschikken, de pootjes van deze dreumes zijn daarom gelukkig goed ontwikkeld.

Vermeldenswaard is nog de plaatsing van de nesten. Van nest 1 (Wilg aan oostzijde van dijkje, nest aan oostzijde van Wilg) wees de ingang in oostelijke richting en van nest 2 in westelijke richting (Wilg aan westzijde van dijkje, nest aan westzijde van Wilg). Dit waarschijnlijk in verband

met de snelste route naar het dichtstbijzijnde foerageergebied.

Nu volgt een chronologische beschrijving van de waarnemingen bij de afzonderlijke nesten.

Nest 1.

- 10 mei Nest in hangmat-stadium, ♂ aanwezig.
 - 12 mei Nest bijna gesloten, ♂ aanwezig.
 - 25 mei Nest klaar, geen activiteiten.
 - 2 juni Exemplaar bij nest.
 - 12 juni Geen activiteiten.
 - 20 juni Transport van voedsel en ontlastingspakketjes door ♂ (?).
 - 24 juni Vanaf deze datum geen activiteiten meer.
- Op 22 juli wel een foeragerend groepje in de nabijheid van het nest, dit kunnen echter exemplaren van een ander nest zijn geweest.

Op droge plaatsen komt in het hele gebied de Wilde Kaardbol talrijk voor.
Naar een dia van Fred Nordheim.

Nest 2.

- 25 mei Nestbouw door ♂, daar nest 1 klaar was mogelijk het zelfde ♂ (nota bene 70 meter tussenruimte).
- 2 juni Verenpoetsende ♀ en een zwegend ♂ aan het bijna voltooide nest.
- 12 juni Geen activiteiten.
- 20 juni Heimelijke bezoeken van exemplaar.
- 24 juni en 27 juni Geen activiteiten.
- 3 juli Heimelijke bezoeken van ♀ (?). Exemplaar zag me zitten en kwam sluipend over de takken in mijn richting om polshoogte te nemen, dit gebeurde overigens vaker.
- 11 juli Voedselvluchten ♀(?), geiep van nestjongen.
- 22 juli Voedselvluchten ♀(?), bijna vliegvlugge roepende jongen (kopjes uit ingang).
- 24 juli Nest verlaten.

Nest 3.

- 12 juni Foeragerend/rondzwervend paar met 6 à 7 juvenielen in omgeving van nest. Dansende vlucht, zoals Sijzen.

Vanaf 22 juli zwierven er nog regelmatig groepjes door het gebied. Dit waren dus drie zekere broedgevallen. Bovendien nam ik op 25 mei ook nog een roepend mannetje waar bij de Vijfhoek, ongeveer 2,5 km verwijderd van genoemde nestplaatsen.

Tijdens het observeren van deze broedgevallen kwam ik er achter, dat de handel en wandel van de Buidelmees rond zijn woonstee moeilijk is te doorgroen. De oorzaken hiervan zijn onder andere de slechte lichtval tussen het gebladerte, en het zich snel verplaatsen van de vogels door de begroeiing maken het onderscheid tussen ♂ en ♀ moeilijk; de periodes van non-activiteiten bij de nesten; mogelijke bigamie. Bij het nalezen van het artikel 'Sovon-Vestiging van Buidelmees in Nederland, de ontwikkeling tot en met 1987' in Limosa 61: 145-149 werd ik in deze mening gesteekt.

In 1986 werd er ook een broedgeval op de Diemerzeedijk geconstateerd door F. Vogelzang (zie genoemd Sovonartikel). Van de tussenliggende jaren zijn mij geen gegevens bekend, maar het is aannemelijk dat er broedgevallen hebben plaatsgevonden.

Broedgeval Havik

In deze omgeving zag ik voor het eerst een Havik op 14 september 1991, en wel een vrouwtje bij de Vijfhoek. Vanaf 16 april 1992 vloog er ook regelmatig een exemplaar over de vuilstortplaats en op 28 oktober zat een vrouwtje in een dode boom, niet ver van de latere broedplaats. Je vermoedt dan, dat er sprake kan zijn van een vaste vestiging maar het zoeken naar een horst is onbegonnen werk. Ik had wel vernomen dat er in 1992 mogelijk twee broedgevallen op de Vijfhoek waren.

Het paar dat in 1993 besloot een gezin te stichten aan de Diemerzeedijk, toonde de courage om hun horst te bouwen aan de rand van het smalle wilgenbos, op slechts vijftien meter van de asfaltweg. De, thans lege horst ligt op zeven meter hoogte tegen de stam van een Schietwilg, steunend op twee zijtakken.

Hoewel de horst vanaf de weg zeer goed te zien is, moest er op 5 mei toch een tip van de Artisfotograaf aan te pas komen om mij op dit broedgeval attent te maken. Hij was er echter ook weer door een ander op geweest. Ik vermoed overigens, dat dit broedgeval aan enige tientallen mensen bekend was, hetgeen verstoring sterk in de hand had kunnen werken.

Bovendien bevindt de horst zich op negentig meter van het drukbevaren Amsterdam-Rijnkanaal, op 250 meter van de lawaaiige bouwlocatie Diemen-Noord en op 800 meter van de schietbaan, waar dagelijks op kleiduiven wordt geschoten. Ondanks deze niet geringe negatieve invloeden is het havikvrouwtje er toch in geslaagd haar drie jongen voorspoedig groot te brengen. De aanwezigheid van het mannetje kon ik gedurende deze periode niet met zekerheid vaststellen.

Beschrijving van de waarnemingen bij de horst. Deze vonden plaats vanaf de weg en duurden in het algemeen niet langer dan een kwartier. Ten slotte heeft een Havik ook recht op een privéleven.

■ Jan H. Beijer, Flamingostraat 41, 1022 BG Amsterdam.

Zie ook Hanneke de Wit: Kiezen tussen watervogels en woningbouw. Het Parool 27 november 1993.

- 5, 10 en 12 mei. Vrouwtje broedend op de horst. Alleen kruin en gedeelte van staart zichtbaar.

- 25 mei. Vrouwtje aanvankelijk op de horst. Enkele uren later zat ze op een dikke tak, circa 25 meter schuin achter de horst, ze moest natuurlijk haar poten eens strekken. Haar fiere houding deed me onwillekeurig denken aan een kaarsrechte indianengestalte uit een westernfilm. De zon scheen op de horst, zodat eieren of jongen niet te snel afkoelden. Verwonderlijk was wel dat ze geen onrust vertoonde, ondanks dat ze me zag staan. Ik bevond me dicht bij de horst dan zij, maar ze bleef rustig zitten.

- 2 juni. Ten minste één donsjong op de horst, zo nu en dan een wapperend vlerkje. Aan de horst waren voor het eerst sinds 5 mei verse takken toegevoegd.

- 5 juni. Weer verse takken toegevoegd. Geen donsjongen gezien. Vrouwtje opvliegend uit struikgewas op 10 meter van de horst.

- 9 juni. Drie donsjongen op de horst. Het is een koddig gezicht wanneer die grote donkere ogen je vanuit de spierwitte kopjes aanstaren. De snavels van deze peuters hebben trouwens ook al een flink formaat.

- 12 juni. Vrouwtje op de zelfde dikke tak. Op de horst weer verse takken. Het oudste donsjong, met reeds enkele bruine veren en vleugelpennen, ging staan. Het tweede jong probeerde het ook, maar liet zich snel weer door de enkels zakken.

- 20 juni. Twee grotendeels bruine jongen op de horst, de derde niet gezien. Naarmate de jongen groter worden, werd het vrouwtje agressiever. Bij het eerste bezoek stortte ze zich roepend uit een boomtop en bij het bezoek op de terugweg kwam ze alarmerend aanvliegen.

- 24 juni. Drie jongen in juveniel kleed op de horst. Later slapend jong op tak, 1 meter buiten de horst. Dit zal het oudste jong zijn geweest, er was er namelijk steeds één, die in zijn gedragingen op de twee anderen voorlag. Twee maal deed een adulte vogel, dit keer mogelijk het mannetje, zwijgend een snelle dreigende uitval uit de boomtoppen.

- 27 juni. Twee juvenielen op de horst, derde van tak tot vliegend vlak bij de horst.

- 3 juli. Alle drie juvenielen kleine stukken vliegend bij de horst, oudste op zichzelf, de andere twee bijeen. Later een juveniel etend op de horst.

- 11 juli. In de bomen rond de horst twee juvenielen gezien, de andere gehoord. Naarmate ze ouder werden en zich gemakkelijker konden verplaatsen, werden ze schuwer. Toen ze nog aan de horst en directe omgeving waren gebonden, reageerden ze op mijn aanwezigheid met me gefixeerd aan te kijken. Vandaag liep er een geringe tamme postduif te foerageren op de weg, vlak voor de horst. Ik raadde hem aan om deze, voor hem onheilspellende, plek te verlaten. Hij begon echter tegen mij te koeren. Een schop onder zijn achterste had waarschijnlijk geholpen, maar dat doe je niet als vogelliefhebber. Het havikvrouwtje vloog even later op enige meters over de duif heen, maar durfde mogelijk niet toe te slaan omdat ik nog te dicht in de buurt was. Het gekweekte 'uiskuiken' had niets in de gaten en scharrelde rustig verder.

- Vanaf 22 juli regelmatig roepende afzonderlijke juvenielen, die zich steeds verder van de broedplaats gaan verwijderen. Het is nu vrijwel onmogelijk om hun verdere levensloop nog goed te volgen.

Dit huzarenstukje van een in wezen schuwe bosbewoonster heeft bij mij grote bewondering gewekt en is dan ook de aanleiding geweest tot het schrijven van dit artikel over de Diemerzeedijk en zijn vogelbevolking.